

ПОЛІТИЧНА ЕКОНОМІЯ СУЧАСНОЇ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

Заблоцька Р.О.

д.е.н., професор, професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка

Для розуміння державної торговельної політики в контексті глобальної системи міжнародної торгівлі в сучасній міжнародній політичній економії використовуються три основні теоретичні підходи: реалізм, ліберальна теорія міжнародної торгівлі та марксизм.

Реалізм (разом із меркантилізмом і націоналізмом) виходить із пріоритету політичного над економічним в міжнародних відносинах, а також підкреслює першорядне значення сили серед цілей, які переслідують держави на міжнародній арені. Реалізм наполягає на перевазі політики над економікою, і тому організація зовнішньоторговельних зв'язків повинна постійно відповідати інтересам національної безпеки держави.

Основним постулатом теорії є анархічний характер міжнародної економічної системи. Це означає, що за відсутності світового уряду держави є вищою формою політичної сили (влади) та основними акторами в міжнародних економічних відносинах (МЕВ). Наслідком такого підходу є те, що внутрішня та міжнародна економіка розглядаються як окремі сфери економічної діяльності. Але все більш важливу роль у МЕВ відіграють недержавні актори, такі як корпорації, міжнародні та неурядові організації. Вважається, що структурні зміни, які відбуваються у світовій економіці, поступово знижують важливість держави.

Для реалізму вкрай важливою є відносна позиція країни у порівнянні з іншими країнами, і через це її погляд на міжнародну торгівлю характеризується як гра з нульовою сумою. Головне значення для реалізму має характер впливу змін у розподілі політичної сили на міжнародній арені

на міжнародну економіку, а відносна політична сила країни на міжнародному рівні вважається кінцевим арбітром в ефективній участі країни в міжнародних торговельних потоках.

Але політика, що спрямована на відстоювання інтересів національної держави в цілому, може реально відображати особливі інтереси окремих груп, здатних впливати на політиків. Теорія реалізму має чітко пояснити, як економічні інтереси перетворюються на політику держави. Водночас активне втручання держави в економіку також не може гарантувати економічний розвиток (приклади соціалістичних країн). Ліберали стверджують, що в більшості випадків таке втручання у вільне функціонування ринку може фактично перешкоджати, а не сприяти економічному зростанню.

Реалізм або економічний націоналізм вийшов на порядок денний світу в зв'язку з перемогою Д. Трампа на виборах у США. Трампом почали активно озвучуватися методи стимулювання і підтримки національних економік, які приховано використовувалися розвинутими країнами протягом останніх десятиліть. Той факт, що адміністрація Д.Трампа взяла на озброєння неприхований економічний націоналізм, вказує на послаблення привілейованого гео економічного становища США. Зусилля Китаю і Росії, що кидають виклик колективній гео економічній гегемонії Заходу під керівництвом США, в основному зводяться до наслідування економічного націоналізму, взятого на озброєння США і Німеччиною в XIX столітті з метою заміни «вільної торгівлі» під керівництвом Великобританії на більш збалансовану і «справедливу торгівлю».

Необхідно зазначити, що китайський економічний націоналізм є найбільшим викликом гео економічним основам колективної гегемонії Заходу під керівництвом США. Відновлення зв'язків між євразійськими державами в рамках стародавнього Шовкового шляху з метою забезпечення поставок енергоносіїв і створення міжнародних транспортно-логістичних коридорів уособлює амбітну спробу звести нанівець

конкурентні переваги, що лежать в основі домінування західних морських держав в останні 500 років. Також необхідно підкреслити, що Китай нарощує свої потужності через глобальні механізми економічного співробітництва, просуваючи альтернативні торговельні режими, нові банки розвитку під керівництвом Китаю, а також популяризуючи свою національну валюту в ролі світової.

На сучасному етапі розвитку міжнародної торгівлі в арсеналі розвинених країн превалюють інструменти прихованого протекціонізму, які реалізуються переважно методами внутрішньої економічної політики. Економічна основа прихованого протекціонізму, на відміну від традиційного, насправді стосується вже не стільки митних тарифів, а й внутрішніх податків і зборів, державних закупівель, вимог щодо використання місцевих компонентів у виготовленні кінцевих продуктів та ін. На сьогодні, на жаль, рейтинг країн, які найчастіше вдаються до протекціонізму, очолюють саме промислово розвинуті країни.

Теорія лібералізму відрізняється від теорії реалізму тим, що вона відстоює більшу взаємозалежність і взаємодоповнюваність економічних відносин. Лібералізм є рушійною силою економічної інтеграції та процесу глобалізації та спрямована на поширення демократичних та економічних принципів з метою посилення глобалізації, економічної інтеграції та взаємозалежності.

Економісти ліберальної школи висунули низку аргументів на користь вільної торгівлі, деякі з них є досить очевидними. Ці аргументи можна розділити на три групи:

(i) споживчий аргумент – економічне зростання країни на основі збільшення споживання товарів і послуг, доступних національному споживачу (населенню) в результаті розвитку міжнародної торгівлі;

(ii) аргумент диверсифікації – різноманітність товарів і послуг, наданих споживачам завдяки міжнародній торгівлі;

(iii) аргумент стійкості – стабільність цін на товари та послуги на внутрішньому ринку завдяки участі у міжнародній торгівлі через реакцію пропозиції.

Лібералізм розглядає економічну інтеграцію як шлях до справжнього глобального миру на основі єдиного світового економічного та культурного порядку. Багато товарів, які ми використовуємо, поєднують у собі складний асортимент глобальних постачальників, який може мати місце лише тоді, коли люди мають спільне бачення щодо розвитку міжнародної торгівлі та процвітання. Прихильник глобалізації та евангеліст Томас Фрідман в своїй книзі «Світ є плоским. Коротка історія двадцять першого століття» стверджує, що дві країни, які є частинами одного глобального ланцюга постачання, ніколи не боротимуться одна проти іншої, поки вони є частиною цієї виробничої мережі. Прихильники ліберальної парадигми стверджують, що результат цієї взаємозалежності призвів не тільки до підвищення безпеки, а й до зростання рівня економічного розвитку, оскільки все більше країн, що розвиваються, мали в останні роки стійкі темпи зростання на рівні 7–10%. Наприклад, економіка 13 країн, включаючи Китай, за останні 25 років зростала більш ніж на 7% на рік.

Товарна диференціація світової торгівлі та фрагментація виробничого процесу поставили на порядок денний питання про розширення припущень класичної теорії міжнародної торгівлі та моделі для пояснення не тільки нових тенденцій обміну товарами й послугами, а й процесів фрагментації виробництва в рамках глобальних виробничих мереж. Так, Дж. Гроссман та ін. вважають, що на зміну торгівлі готовими товарами і послугами прийшла торгівля комплектуючими деталями і задачами. Така теза обґрунтовується тим, що трудомісткі операції переміщуються в країни, що розвиваються, які мають більш конкурентні ціни на фактори виробництва, а наукомісткі операції концентруються в розвинених країнах. Дослідники Дж. Гроссман і Е. Россі-Хансберг на

основі концепції фрагментації міжнародного виробництва розвинули теорію «торгівлі задачами» і допускають використання теоретичних передумов моделі Гекшера – Оліна

Марксизм у поясненні формування, розвитку і взаємодії країн, міжнародних конфліктів і співробітництва наполягає на приматі економічного над політичним. Марксисты погоджуються з меркантилістами, що капіталістична економіка в цілому і зовнішня торгівля зокрема є грою з нульовою сумою невдач та переможців, а не сумою ліберальної гри з порівняльними перевагами. На підставі цього теоретики концепції залежності стверджують, що уряди країн, які програли, застосовують протекціоністські заходи з метою врятування від експлуатації розвиненими країнами.

Посилення економічної глобалізації змінило акцент неомарксистських підходів від розгляду конкуренції в глобальній економіці між країнами на користь конкуренції між транснаціональними класами «багатих» і «бідних» країн. Неомарксисты розглядають міжнародну політичну економію з точки зору захисту глобальної буржуазії, яка систематично експлуатує глобальний пролетаріат. Частина цієї буржуазії складається з дрібних еліт із бідних країн, які працюють в «анклавних економіках» і отримують прибуток завдяки експорту сировинних ресурсів на ринки багатих країн. Деякі з класів, експлуатованих міжнародними корпораціями, мешкають у розвинених країнах, оскільки становище непрацюючих робітників також змінюється глобальною системою.

Марксистські підходи продовжують звертати увагу на нерівномірний розвиток глобального господарства. Для характеристики сучасного стану світової економіки прихильники марксизму використовують певні статистичні дані, що представлені міжнародними економічними організаціями, такими як Світовий банк, ЮНКТАД, МОП, а саме:

- ✓ понад 1,2 млрд людей, а це близько 15 % населення світу, живуть на менш ніж 1 долар США на день;
- ✓ понад 1 млрд людей у країнах, що розвиваються, не мають доступу до чистої води;
- ✓ на ПШ до країн Африки припадає лише приблизно 1,7% глобальних ПШ.

Аналіз теоретичних концепцій у галузі сучасної міжнародної торгівлі та практики їх використання дозволяє зробити висновок, що протекціонізм і лібералізм у зовнішньоторговельній політиці – це парні категорії, які не існують одна без одної та являють собою діалектично суперечливу єдність. Необхідно завжди знаходити рівновагу між політикою вільної торгівлі та протекціонізму. Тому, на наш погляд, питання «лібералізм або протекціонізм» є політично некоректним. Більш правильною в цьому контексті буде теза про необхідність використання при виробленні методології сучасної зовнішньоторговельної політики інструментів як лібералізму, так і протекціонізму.

Список використаних джерел

1. T. Friedman. *The World is Flat. A Brief History of the Twenty-first Century*. N.Y.: Farrar, Straus and Giroux. 2005. – 488 p.
2. World Bank. Poverty headcount ratio at national poverty lines (% of population). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC>
3. E. Mansfield *The Political Economy of International Trade*. World Scientific Publishing Company. 2015. 388 p.
4. *The Oxford Handbook of the Political Economy of International Trade* / Edited by L. Martin. Oxford University Press. 2015. 576 p.
5. Ethier W., Hillman A. *The Politics of International Trade*. CESifo Working Paper, No. 6456, Center for Economic Studies and Ifo Institute (CESifo), Munich. 2017. 57 p.
6. Hillman A. *Globalization and the political economy of international trade policy* / In S. Jayasuriya (Ed.), *Trade Policy Reforms and Development: Essays in Honor of Professor Peter Lloyd*, Volume II, Edward Elgar, Cheltenham U.K., 2005. p. 3 – 22.